

نقض تعهد به اطلاع رسانی در روابط قراردادی اشخاص در حقوق ایران و انگلستان

شهرام قاسمی^۱، سید حکمت اله عسکری^۲، مسعود رضا رنجبر^۳

چکیده

زمینه و هدف: تعهد به اطلاع رسانی وابسته به انعقاد قرارداد است یا اجرای قرارداد یا تعهدی مستقل و موجود در تمام عقود و قراردادها تلقی میگردد؟ ضرورت دارد پیرامون این نظریه توجهاً به حقوق قراردادی ایران و انگلیس به این سوال پاسخ داده شود که چنانچه هریک از طرفین از مبادله علم و دانش (اطلاعات) موجود، کافی و کامل راجع به موضوع، شرایط صحت و دیگر عناصر و ارکان قراردادی امتناع نماید، ضمانت اجرای نقض عهد موصوف در عدم آگاه سازی یا نقص در اطلاع رسانی چه خواهد بود؟

روش: پژوهش حاضر به صورت توصیفی-تحلیلی انجام شده است.

یافته‌ها و نتایج: این تعهد در حقوق قراردادی مدرن امروزی صرفاً ناظر بر مرحله پیش قراردادی نبوده و بلکه با توسعه مفاهیم قراردادی مبتنی بر اصل حسن نیت کامل طرفین، وجود این تعهد را علاوه بر مرحله اجرای آثار قراردادی بلکه ناظر بر مرحله انعقاد قراردادها می باشد. که نقض این عهد میتواند به دو صورت مثبت و منفی واجد مسوولیت و با ضمانت اجرای عدم نفوذ یا بطلان در حقوق ایران و باتکیه بر مصادیق اشتباه و اظهارخلاف واقع در حقوق قراردادی انگلیس مطرح گردد. اگرچه ضرورت وجودی این تعهد، موجب بهینه گردیدن قابلیت اجرای آثار مورد اراده طرفین شده و مبتنی بر دو محور است؛ اصل تحقق کامل تسلیم کالا و خدمات و اصل عدم وقوع عیوب و نواقص قبل از تسلیم کالا و خدمات.

کلیدواژه‌ها: موازنه اطلاعات، ضمانت اجرا، تردید در معامله، اشتباه، سکوت.

* استناددهی (APA): قاسمی، شهرام؛ عسکری، سید حکمت اله؛ رنجبر، مسعود رضا. (۱۴۰۰). نقض تعهد به اطلاع رسانی در روابط قراردادی اشخاص در حقوق ایران و انگلستان. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۴(۵۴)، ۴۲۹-۴۴۸.
http://alr.iauctb.ac.ir/article_692718.html

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.

رایانامه: Shahram.Ghasemi55@yahoo.com

۲. استادیار گروه حقوق، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران. (نویسنده مسئول).

رایانامه: Askari-Hekmat@gmail.com

۳. استادیار گروه حقوق، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران.. رایانامه: mrj@iaushiraz.net

مقدمه

نظم هوشمند هستی اخلاق مدار بوده و این نظم برخاسته از نظم بخشیدن به حیات طبیعی و سپس حیات اجتماعی بشری است. حضرت استاد کاتوزیان در کتاب فلسفه حقوق به زیبایی فرموده اند که لازمه حقوق عدالت و تعاون است؛ «ارسطو عدالت را به دونوع معاوضی و توزیعی تقسیم بندی نموده و هدف از عدالت معاوضی را ضرورت تعادل بین دو عوض توصیف می نماید.» ولذا تحقق عدالت و توازن یا برابری در موقعیت طرفین یک قرارداد بعنوان یک مبنای فلسفی حفظ تعادل برای ایجاد یک رابطه قراردادی تلقی میگردد که براین مبنای فلسفی، هیچ یک از طرفین قراردادی علی رغم اینکه مختار و آزاد در انعقاد و اجرای توافقات می باشند ولیکن حق اضرار و سوء استفاده از این حق ارادی را ندارند. (کاتوزیان، ۱۳۷۷: ۳۸۶)

عدم توازن در علم و آگاهی های طرفین یک قرارداد مبتنی بر چه موازین فقهی حقوقی در حقوق ایران است؟ در حقوق انگلیس این تکلیف به اطلاع رسانی بر چه مبنایی استوار است؟ اگر چه نویسندگان حقوق داخلی با بررسی نظریه پرداخته شده در حقوق فرانسه راجع به حقوق مصرف کنندگان، در این زمینه به اجمال ارائه نظر فرموده اند و صرف نابرابری اطلاعات طرفین را بعنوان یک پیش فرض مبتنی بر عدم تعادل قراردادی، مطرح نموده و براساس آرای صادره از محاکم فرانسه و برخی قوانین موجود؛ فروشنده، تولید کننده و ارائه دهنده متخصص را متعهد به ارائه اطلاعات به مصرف کننده دانسته اند. (قاسمی و متخصص، ۱۳۸۸: ۱۸۹) ولیکن در خصوص مبانی و ماهیت حقوقی دقیق این تعهد، به تفصیل و مبتنی بر قواعد موجود در سیستم حقوق قراردادی ایران ارائه نظر فرموده اند. و به زعم برخی دیگر، تعهد به اطلاع رسانی در مقایسه سیستم حقوقی کامن لو با حقوق قراردادی ایران، تعهد موصوف را صرفاً بر مبنای نهاد تضمین صریح یا ضمنی بعنوان یک تعهد قراردادی وابسته به تعهد بر تسلیم مبیع مطرح و نقض تعهد را بر مبنای مسوولیت مبتنی بر تقصیر در حقوق داخلی مستند به ماده (۱) قانون مسوولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و مواد ۳۳۳ و ۳۳۴ قانون مدنی مسوولیت ناشی از تسبیب در ورود ضرر به دیگری؛ سازندگان و تولید کنندگان کالاهای خطرناک را ملزم به ارائه هشدارهای مرتبط با خطرات و زیانهای موجود در برابر مصرف کنندگان دانسته اند. (جنیدی، ۱۳۸۱: ۱۱)

بر این اساس به بررسی این امر می پردازیم که چنانچه هر یک از طرفین از مبادله علم و دانش (اطلاعات) موجود، کافی و کامل راجع به موضوع، شرایط صحت و دیگر عناصر و ارکان قراردادی امتناع نماید، ضمانت اجرای نقض عهد موصوف در عدم آگاه سازی یا نقض در اطلاع رسانی چه خواهد بود؟

۱. مفهوم تعهد به ارائه اطلاعات

به اعتقاد نویسندگان حقوق تعهدات، بهترین تعریف برای تعهد باتوجه به دگرگونی های امروزی تعریفی است که به دو مساله توجه کرده باشد؛ اول اینکه تعهد علاوه بر وجهه شخصی وجهه مادی نیز داشته باشد. دوم اینکه ضرورتی ندارد که از زمان ایجاد تعهد دائمی تصور شود. ولذا تعهد؛ وضعیتی حقوقی است که بموجب آن، شخص معینی به نقل حق عینی یا انجام عمل یا خودداری از عملی مرتبط می گردد. (احمدالسنهوری، ۱۳۹۱: ۳۱)

به طور کلی تعهد یا منبعث از تلاقی اراده است یا حاکمیت قانون. و لذا در موضوع تحقیق نیز تعهد به اطلاع رسانی در معنای دقیق خود، که می تواند منبعث از تراضی و توافق باشد یا به حکم قانون منشاء اثر به ارائه اطلاعات در روابط قراردادی منتج گردد. در حقیقت آنچه مناط و اعتبار برای بیان واقعیات و حقایق موجود در روابط قراردادی تلقی می گردد و در هر حال محصول معلول وعده ها یا قول هایی است که طرفین به یکدیگر داده اند و خود را ملزم به بیان و کشف هر آنچه موثر در وقوع یک روابط حقوقی است می نمایند. در نتیجه تعهد به ارائه اطلاعات یا تکلیف به اطلاع رسانی و آگاه سازی در روابط قراردادی به مفهوم؛ «الزام به بیان حقایق موثر در ایجاد و انعقاد و اجرای آثار یک رابطه حقوقی» گفته می شود.

درحقیقت طرفین قرارداد می خواهند که یکدیگر را در برابر هر آنچه نیاز دارند یاری داده و در راستای همکاری و تعاون به یکدیگر است که این تعهد شکل گرفته و چهره تکلیف و التزام دوطرفه به خود می گیرد، مضافاً اینکه لازم به ذکر است؛ تعهد و تکلیف به اطلاع رسانی را می توانیم به دونوع الف) بنیادین و موثر در وقوع انعقاد قراردادها. ب) موثر در قابلیت اجرای قراردادها، مبتنی بر دومی محور اصل عدم وقوع عیوب و نواقص در تسلیم و اصل تسلیم کامل موضوع قراردادها تقسیم بندی نماییم. و لذا به ناچار می بایست در ارتباط با آنچه که طرفین اراده کرده و خواسته اند و مکتوب می نمایند، ذیلاً به توصیف و بیان تمثیلی این موارد می پردازیم:

الف. اعلام هر آنچه که مانع از کتمان عیوب کالا و خدمات و عبارتی مانع جهل در طرفین گردد، ب. اعلام اطلاعات راجع به نحوه ساخت یا آنالیز کیفیت ساخت محصول، پ. اعلام اطلاعات بنیادین راجع به جنس و ماهیت کالاهای مصنوعی یا ادغامی، ت. بیان اطلاعات راجع به طرز استفاده محصول یا خدمات. ث. اعلام خطرات احتمالی راجع به مضرات یا استفاده ناصحیح از کالا و خدمات. و. بیان اطلاعات و آگاهی سازی راجع به چگونگی مصرف یا استفاده بهینه از کالا و خدمات. ج. تشریح و بیان هر گونه انتقال داده های نرم افزاری در مبادلات الکترونیکی. چ. افشای اطلاعات مرتبط با نسخه برداری، ضبط، تغییر و تبدیل کالا و خدمات.

مصادیق تعهد به اطلاع رسانی، جنبه حصری نداشته و بلکه تمثیلی است وابسته به شرایط هر قرارداد و توافقات موضوع نظرات طرفین یک رابطه حقوقی است.

۲. ضمانت اجرای تعهد به ارائه اطلاعات در روابط قراردادی در حقوق ایران

۲-۱. بررسی قاعده لاضرر

این قاعده که از قواعد مشهور فقهی است برپایه‌ی ادله آیات و روایات و سیره‌ی عقلی عقلاء دلالت بر عدم مشروعیت ضرر و اضرار یا منع ورود هرگونه ضرر عمدی و غیر عمدی دارد و مضافاً که ورود ضرر مترادف با ناپسند بودن و قبح مشقت و در مضیقه قراردادن طرف مقابل یک شخص توصیف می‌گردد. ولذا ذیحق یا ذوی الحقوق نمیتوانند اجرای حقوق خود را وسیله و سبب ضرر و اضرار به غیر قرار دهند. همانگونه که در تعارض بین قاعده تسلیط یا همانا اجرای حق مالکانه با قاعده ی لاضرر، تقدم و حکومت با قاعده لاضرر است. در فقه امامیه ضرر عمدتاً خلاف نفع تلقی گردیده و برخی دیگر از فقها آن را به نحو تقابل «عدم و ملکه» و برخی دیگر تقابل دو مفهوم عدم و ملکه را «تضاد» تلقی نموده اند و در تعریف لاضرر گفته اند که «ضرر عبارتست از فوت آنچه که انسان داراست و در نهایت فقهای متأخر با تدقیق در معانی این قاعده به دقت چنین توضیح داده اند که «ضرر از عناوین عرفیه است و استعمالات مختلفه از آن مستفاد می‌گردد به گونه ای که هم داستان با اهل لغت معتقدند که در حدیث لاضرر؛ ضرر بمعنای نقص انداختن در اموال و انفس مردم و منع ضیق انداختن و حرج قراردادن است و لفظ ضرر در مورد زیانهای معنوی فی الجمله بکار می‌رود.» (قنواتی، ۱۳۹۳: ۱۳۶) با قیاس از این مفاهیم تمثیلی در قاعده فقهی، می‌توانیم چنین قائل شویم که هرگونه کتمان حقایق یا عدم اطلاع رسانی یا ضعف و نقص در اطلاع رسانی توسط هریک از طرفین یک رابطه قراردادی، به دلیل ورود ضرر و اضرار به طرف مقابل، ممنوع بوده و مستوجب ضمان است.

۲-۲. منع سوء استفاده از حق

در حقوق بنیادین ایران، بر مبنای اصل چهلم قانون اساسی که بصراحت اشعار داشته هیچ کس نمی‌تواند اعمال حق خود را موجب اضرار به غیر قرار دهد ولذا منع اطلاع رسانی یا نقص در آگاهی بخشی، بر این مبنا علاوه بر اینکه مستوجب عواقب مسوولیت مدنی قراردادی است، بدیهی است که مبنای سوء استفاده از حق در نظریه تکلیف به اطلاع رسانی در یک رابطه قراردادی توصیف می‌گردد. بر طبق این نظریه هر کس با فعل یا ترک فعل خود ضرر و زیانی به دیگری وارد کند مسوول جبران خسارات وارده خواهد بود. بدیهی است که معیار این نظریه تجاوز از حدود حقوق تعیینی قانونی است. چراکه هر نوع حق و حقوقی، دارای حدود و ثغور معینه ای است و تجاوز از این حدود معیار سوء استفاده از حق، قلمداد می‌گردد. هر چند در خصوص تشخیص معیار سوء استفاده از حق به زعم نویسندگان معیار رفتار انسان متعارف و معقول در نظر گرفته می‌شود. (نبوی زاده، ۱۳۹۰: ۳۰)

در نظام حقوقی کامن لا نیز معیار سوء استفاده از حق بر اساس نظرات قضات محاکم، عدم ورود ضرر یا قصد عدم ورود اضرار به غیر است که البته در مواردی بعنوان توطئه و گاهی تهدید بیان گردیده است. ولیکن دادگاه‌ها از ارائه یک معیار مشخص برای تعرف سوء استفاده از حق ممانعت نموده و با قیاس در رفتار ناشی از موقعیت اشخاص در مقام بیان این قبیل موضوعات سوئی استفاده ای بوده‌اند. قضات محاکم انگلستان تصریح دارند که قصد اضرار به این علت که رفتار را نامشروع می‌نماید و ملاک تشخیص نامشروع بودن این رفتارها عرف و انسان متعارف است و لذا از بیان تعرف خاصی در این زمینه پرهیز نموده‌اند. (همان: ۳۱)

۲-۳. نگاهی به قاعده غرر:

یکی دیگر از مبانی فقهی که می‌تواند معیار مبنایی برای ضرورت تعهد به دادن اطلاعات در روابط قراردادی قرار گیرد، تحقق قاعده غرر در نتیجه‌ی عدم ارائه اطلاعات یا نقص در اطلاع رسانی توسط طرفین یک رابطه قراردادی، چه در مرحله انعقاد و چه در مرحله اجرای موضوع معاملات و قراردادها می‌گردد. چراکه غرر غالباً با جهل همراه است و در مواردی نیز در مکمل و موزون و معدود که کیل و وزن و عدد به درستی معلوم نگردد، جهل بدون غرر محقق می‌گردد. (شهید اول، ۱۳۰۸: ۲۵۳) اگرچه لازم به یادآوری است که موارد غرر بی شمار است ولیکن میتوان آنها را در سه مورد خلاصه نمود؛ اول: غرر یا خطر به لحاظ عدم اطمینان به وقوع تسلیم مبیع است. عبارتی یکی از عوضین مقذورالتسلیم نیست. دوم: غرر به لحاظ عدم اطمینان به تحقق وجودی یکی از عوضین است. سوم: خطر و غرر به جهت تحقق جهل به مقدار یا کمیت و کیفیت یکی از عوضین از قبیل جنس و وصف مبیع مجهول می‌باشد. (ملا احمد نراقی، ۱۴۱۰: ۳۱-۲۹)

در فقه و حقوق اسلامی، فقها بر معلوم نمودن مورد معامله اجماع نموده و عقدی را که موضوع آن مجهول گردد باطل می‌دانند و منظور از معلوم گردیدن مورد معامله، آگاهی طرفین معامله بر جنس و مقدار و اوصاف موضوع معامله می‌باشد. بدین جهت است که به زعم فقها مجهول گردیدن مورد معامله موجب غرری شدن معاملات می‌گردد. و لذا حتی اگر جهل موجب غرر نگردد معامله صحیح نخواهد بود. که ذیلاً به مصادیقی از غرر ناشی از حصول تردید می‌پردازیم.

۲-۳-۱. عدم اطلاع رسانی منجر به تردید در موضوع معاملات

حدوث تردید در معاملات و مردد گردیدن مورد معامله، همانگونه که از معنای مصدری آن بر می‌آید و در فرهنگ لغات مندرج است بمعنای دودل ساختن و دودله بودن است. در معنای فقهی و حقوقی نیز همین معنا مستفاد می‌گردد که مورد معامله نبایست یکی از دو چیز مردّد باشد و در ذهن یا در عالم خارج مصادیق متعدّدالمحتوا را متبادر نماید. بنحوی که متعاملین را در موقعیت شک و تشکیک قرار دهد و لذا باعنایت به تشریح قاعده غرری شدن معاملات و لزوم تعیین مورد

معامله بعنوان شرط صحت در معاملات میتوانیم قائل به این قول باشیم که هر زمان که انشای منجز یک معامله بنحو مردد واقع گردد، اعم از اینکه تردید در بیان ایجاب موجب یا قبول قابل باشد یا در نتیجه‌ی اجرای مردد اثر عقد باشد، می‌توانیم به وقوع غرر در معامله حکم نماییم و برخلاف اینکه برخی نویسندگان، وقوع تردید را به دو قسم؛ تردید ظاهری و واقعی منقسم نموده‌اند، و برای رفع تردید در معاملات دو راهکار اشتراط بعنوان مرسوم ترین شیوه عرفی و در صورت فقدان اشتراط قرعه را پیشنهاد داده‌اند (عالی پناه، ۱۳۹۸: ۲۵)، بنظر می‌رسد چنین تقسیم بندی به دور از معانی تردید و موازین فقهی حقوقی می‌باشد. مضافاً که اجتهاد در مقابل نص است که برخلاف بند سه ماده (۱۹۰) لزوم معین بودن مورد معامله را شرط صحت و بنیادین تفسیر نماییم. بنابراین ضرورت دارد تا به درستی بر مبنای قواعد فقهی و حقوقی، معین بودن مورد معامله را به معنای غیر مردد بودن و مشخص گردیدن، همانگونه که ماده (۶۹۴) قانون مدنی در باطل بودن ضمانت بنحو تردید مندرج است را دلالت بر این نظر قرار دهیم.

در نهایت باتوجه به اینکه عدم ارائه اطلاعات راجع به کمیت یا کیفیت دقیق مورد معامله و موضوع قراردادها توسط هریک از طرفین عقد و قرارداد منجر به حدوث تردید در مورد معامله می‌گردد، به اینکه مثلاً در عقد بیع بایع ملزم به بیان تمام حقایق مرتبط با کمیت و کیفیت مبیع و اندراج آن در ضمن عقد است و یا مشتری راجع به تعیین ثمن خارجی ملزم به بیان تمام حقایق مرتبط با ثمن است، وقوع تردید در نتیجه عدم افشای حقایق معاملی، مسلم الصدور است. چراکه تحقق تردید، حتی میتواند موجب عدم وقوع اجرای منجز اثر عقد و قرارداد گردد، بدین لحاظ است که تنجیز در تسلیم مبیع را از بین برده و در زمان عقد یا پس از آن، اجرای اثر عقد را مردد الحدوث و الحصول نماید و لذا ناگزیریم که نظر به بطلان عقد و قرارداد در نتیجه تردید در معامله واقع شده بدهیم.

۲-۳-۲. عدم ارائه اطلاعات منجر به حدوث شروط مردد

در برخی موارد موضوع معامله مردد نیست و بلکه شروط مورد توافق طرفین در ضمن یک عقد بنحوی مندرج گردیده است که موجب بروز تردید و تشکیک میگردد که این تردید یا باعث سرایت به مورد معامله است و یا عدم تنجیز و تردید به مورد معامله سرایت نمی‌کند. درخصوص شروط ضمن العقد، باتبعیت از نظر مشهور فقهای امامیه، تنها شروطی باطل هستند که انجام آنها غیرعقلایی یا فاقد نفع عقلایی یا نامشروع و یا مخالف مقتضای ذات عقود باشند یا جهل به آنها موجب جهل به عوضین شود (مستفاد از مواد ۲۳۲ و ۲۳۳ قانون مدنی) ولیکن در اینخصوص که سایر شروط مردد یا مجهول باشند به این علت که وجود آنها نسبت به عقود، وجود تبعی و وابسته است به عقداصلی صدمه ای وارد نمی‌نماید و برخلاف نظر عده ای که قائل به صحت شروط

مجهول به تبعیت از اصل صحت و اصل آزادی قراردادها وعدم وجود دلیل بطلان، می‌باشند حکم به صحت عقود و صحت شروط مجهول و مردد به این سبب که روایت نبوی ناظر بر بطلان معامله غرری است و نه شروط غرری (امینی، ۱۳۹۱: ۶) نمی‌تواند مبنا و استدلال فقهی حقوقی محکمی داشته باشد، چراکه شروط مجهول یا مردد به خودی خود معانی متعددی را به ذهن متبادر می‌نماید و تشکیک ناشی از شروط مجهول بطور قطع و یقین چنانچه به اصل و مبنای ذاتی عقود سرایت کند موجب بطلان عقد خواهد شد و چنانچه اثری در عقود نداشته باشد، قاعدتاً شرط مردد باطل است. مضافاً که روایت نهی از معاملات غرری به لحاظ اطلاق دامنه شمولی آن بر جمیع ارکان و عناصر و شرایط معاملات قابل سرایت به شروط مردد نیز می‌باشد و در نتیجه از اسباب بطلان شروط خواهد بود.

بنابراین با وحدت ملاک از این نظر، در مواردی که طرفین یک رابطه حقوقی راجع به چگونگی ایجاد شروط مختلفه مورد توافق خود اعم از شرط فعل یا نتیجه یا صفت، ضمن یک معامله، اطلاع رسانی کامل و صحیح، و همکاری ننمایند و این عدم آگاهی‌سازی موجب حدوث تردید و مجهول شدن شروط مورد توافق ایشان گردد، در واقعیت امر، قول به عدم بطلان شروط مجهول و مردد الحصول و شناسایی ماهیت مستقلی برای شروط که ضمن العقود بوده، علاوه بر اینکه به زعم اساتید موجب برهم خوردن موازنه در تملیک و تسلیم می‌گردد به این اعتبار که اساتید برای عقودی چون بیع سه موازنه شناسایی نموده‌اند؛ موازنه در تملیک، موازنه در تسلیم و موازنه در ارزش عوضین، (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲: ۳۰) به نظر میرسد که عدم مبادله اطلاع رسانی راجع به این سه موازنه باعث برهم خوردن تعادل و توازن در عقود می‌گردد که این عدم تعادل در نتیجه‌ی شروط مردد الحصول با عرف و منطق عقلایی سازگاری نداشته و آنچه مسلم است اینکه چنانچه طرفین یک عقد در مبادله علم و اطلاعات و دانش خود با یکدیگر همکاری ننمایند و بر اثر عدم مبادله اطلاعات مرتبط با بیان حقایق بنیادین و موثر در سرنوشت عقد، مرتکب نقض عهد شوند، قاعدتاً علاوه بر اینکه سرنوشت شروط مردد را با بطلان مواجه می‌سازد، از موارد ضمان و مسوولیت مدنی قراردادی نیز خواهد بود. شروط ضمن قرارداد بر این اساس که غیر مقدور منعقد گردد یا بعد از عقد و قرارداد ممتنع و غیر مقدور گردد نمونه‌ای از چگونگی ایجاد شروط بر مبنای اطلاع رسانی است که نعتقد به این مهم هستیم که چگونگی ایجاد این قبیل شروط ناشی از توسعه و بسط اطلاع رسانی نزد طرفین یک قرارداد و توافق است که می‌تواند از تحقق چنینی شروطی جلوگیری نماید. ماده (۲۴۰) قانون مدنی ایران دقیقاً در این معنا مفید فایده است که اطلاع رسانی می‌تواند مانع از تحقق شروط ممتنع یا غیر مقدور گردد تا نوبت به اجرای حق فسخ ناشی از فعل مشروط علیه نباشد. همینطور مواد (۳۷۹) و (۳۷۰) قانون مدنی در خصوص چگونگی ایجاد شروط قدرت بر تسلیم مبیع یا تودیع ضمان و رهن برای ثمن نمونه دیگری از این اعتقاد است. که اطلاع

رسانی به تفصیل می‌تواند مانع از بروز انحلال عقود و قراردادها گردد و عبارتی اصل ابقای عقود را جاری گرداند.

۳. تحقق اشتباه در نتیجه عدم ارائه اطلاعات در روابط قراردادی

۳-۱. اشتباه موجب بطلان و عدم نفوذ قرارداد در حقوق ایران

در حقوق مدنی و قواعد عمومی حقوق قراردادها، مبحثی که راجع به اراده شخص و شخصیت طرف قراردادی مطرح است در مواد (۱۹۱) لغایت (۱۹۸) در لزوم رعایت قصد و رضای طرفین در مواد (۱۹۹) لغایت (۲۰۹) گرفته تا در خصوص لزوم پرهیز از عیوب اراده طرفین از جمله اشتباه، بنظر میرسد که میتوانیم به دلالت ضمنی بر وجود قاعده تکلیف به آگاه‌سازی، از مفاد این ماده استفاده و استخراج نماییم. تا معتقد به بروز عیوب اراده فی الجمله تحقق اشتباه ناشی از عدم اطلاع رسانی باشیم. چرا که در مواردی که اشتباه راجع به هویت جسمی شخصیت طرف قراردادی باشد، اینگونه اشتباهی به این علت که وارد قلمرو قصد طرفین شده و در واقع مصداق بارز تخلف عقد از قصد می‌باشد {العقود تابعه للقصد} لذا موجبات بطلان یا عدم نفوذ بسته به مورد ایجاد می‌نماید. به زعم برخی اساتید به این جهت که ایجاب کننده اثر عقداً بوجود اقتضائی در ظرف اعتبار بوجود می‌آورد و قبول کننده با قبول خود این موجود اقتضائی را به مرحله وجود نهائی می‌رساند، هر کسی نمیتواند این موجود اقتضائی را به مرحله وجود نهائی برساند، بلکه فقط کسی که ایجاب نفع او شده است میتواند از راه اعلام قبول در حقیقت همراه با وجود تصورات واقعی مبادرت به انشای عقود نماید. (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۲: ۷۹-۷۸)

۳-۲. اشتباه موجب قابلیت ابطال و بطلان قراردادها در حقوق انگلستان

اشتباه^۱ به معنای در حقوق انگلستان با آنچه که به آن اعتقاد^۲ گفته شده است تمایز داشته و قاعداً در حقوق کامن لو و انصاف بین اعتقاد و باور خلاف واقع با اشتباه تفاوت بنیادین و اساسی وجود دارد چرا که در اعتقاد نادرست^۳ که بر مبنای عدم اطلاع رسانی شکل گرفته است و محصول تجلی بیرونی و ظهور عوامل عینی است و برگرفته از جهل^۴ می‌باشد. و لذا در حقوق قراردادی انگلستان چنین توضیح می‌دهند که در تحقق اشتباه، یک شخص به دلیل نداشتن علم و آگاهی کامل راجع به امور مورد نیاز قراردادی مدعی وقوع اشتباه است ولیکن در عدم تحقق باور درونی یا اعتقاد و عدم آگاهی و اطلاعی، عنصر جعل نهفته است و به این علت که طرفین جاهل به امور مورد نیاز در تحقق یک توافق قطعی و سالم یا در تحقق اراده و رضای عاری از هرگونه خدشه‌ای، به این علت

1. Mistake
2. Believe or Belief
3. False Belief
4. Ignorance

که علم و اطلاع کافی به دست نیاورده است، مدعی بی‌اطلاعی می‌گردد ولیکن در نقطه مقابل بی‌اطلاعی و در اشتباه تصور نادرست و گمان یا ظن و اعتقاد خلاف واقع شکل گرفته است. همینطور در قواعد انصاف اشتباه آنجایی که موجب عدم مطابقت ایجاب و قبول گردد باعث بطلان و آنجا که باعث عدم تبعیت قصد از واقع می‌گردد قابلیت ابطال ایجاد می‌کند. (تریتل^۱، ۲۰۰۲: ۲۵۵)

الف) اشتباهات موجب ابطال که عمدتاً عبارتند از:

- اشتباه در خصوص وجود موضوع معامله^۲
- اشتباه در خصوص هویت موضوع معامله^۳
- اشتباه در خصوص امکان انجام و اجرای معامله^۴
- اشتباه در خصوص وصف^۵
- اشتباه در خصوص مقدار^۶
- اشتباه در خصوص فعل یا رفتار طرفین^۷
- اشتباه در خصوص ساختار قرارداد^۸

ب) اشتباه موجب بطلان:

یعنی طرفین آنچنان نظرات مختلفی داشته باشند که نتوانند به توافق برسند که عبارت است از؛

- اشتباه در خصوص شخص طرف معامله^۹
- اشتباه در خصوص موضوع معامله^{۱۰}
- اشتباه در خصوص قیود و شروط^{۱۱}

که همگی باعث بطلان قرارداد می‌شود البته همیشه باعث بطلان نیست و بلکه مستلزم شرایط مختلفی است که از مهمترین این شرایط این است که فرد اشتباه کننده را برای ورود به معامله ترغیب کند در مباحث راجع به اشتباه منجر به بطلان قراردادها، به شرط موثر بودن طرز تلقی و توصیف اشخاص در نحوه بیان موضوعات قرار دادی، به دلیل عدم شکل گیری اراده و رضا که ناشی از سوء تفاهم و تلقی نادرست میباش بطلان و قابلیت ابطال سبب انحلال قرارداد می‌گردد. به عبارت دیگر به اعتقاد نویسندگان حقوق قراردادی در انگلستان، از جمله تریتل حقوقدانان

-
1. Treitel
  2. Mistake as to the Existence of the subject matter
  3. Mistake as to the Identity of the subject matter
  4. Mistake as to the possibility of performing the contract
  5. Mistake as to the Quality
  6. Mistake as to the Quantity
  7. Mistake as to the conduct of the parties
  8. Mistake as to the of contract construction
  9. Mistake as to the person
  10. Mistake as to the subject
  11. Mistake as to the term of the contract

معروف در فصل هشتم کتاب خود در بیان مباحث راجع به اشتباه، با بیان سخنان قاضی لرد اتکینی^۱ در پرونده دعوی بین بل علیه برادران لور، معتقد است که اشتباه موثر، اشتباهی است که باعث نفی اراده و مردود گردیدن رضا میشود و لذا دو اثر عمده اشتباه یعنی بطلان و قابلیت ابطال، بر قراردادی که طرفین منعقد نموده اند حاکم خواهد شد. (همان: ۲۲۳)

دیگر نویسندگان حقوق قراردادی در انگلستان با انتقاد راجع به کلی بودن مصادیق سوء تفاهم و تلقی نادرست معتقدند که می بایست بین اشتباه به معنای عام و اشتباه به معنای خاص و در اصطلاح فنی حقوقی، تفاوت قائل شد و بدین مضمون که اگر یک فرد عادی در رابطه قراردادی خود با دیگری توافق مبتنی بر یک تلقی نادرست را منعقد نماید، به این دلیل که اگر عالم به وقایع یا واقعیت امور موضوع توافق خود می گردید هیچگاه وارد توافق نمی شد و به همین علت توافق مبتنی بر تصور نادرست و بی سبب بطلان قرارداد می گردد. و لذا بر این مبنا به طور مثال هنگامی که شخص الف با ب بر سر خرید یک گاراژ در کنار جاده که مجاور یک بزرگراه عمومی قرار گرفته به توافق برسند، علی رغم اطلاع رسانی ب به الف که قرار است به زودی با احداث یک گذرگاه فرعی بار ترافیکی بزرگراه از مسیر گاراژ تخلیه شود، در این مثال الف نمی تواند به استناد اشتباه از اجرای قرارداد شانه خالی کند اگر الف به علت توصیف بیان شده توسط بگمراه شده باشد او می تواند به حق فسخ^۲ قرارداد را منحل نماید و دلیل این حق فسخ، اظهارات خلاف واقع و نادرست می باشد و در این مثال در واقع اشتباه در معنای عمومی خود به معنای هر بیان گمراه کننده^۳ که مجتمع بر یک تلقی نادرست^۴ این نیز خواهد بود و لذا این موضوع باعث جاری شدن نظریه حقوقی اشتباه نمی باشد. (چی چایر^۵، ۱۹۹۱: ۲۲۹) و (ریچاردز، ۲۰۰۰: ۲۰۲)

بنابراین ملاحظه می نمایم که در حقوق قراردادی انگلستان و حتی در مواردی که به اعتقاد برخی نویسندگان طرز توصیف اطلاع رسانی نادرست منجر به وقوع اشتباه سبب بطلان یا قابلیت ابطال می گردد ولیکن به استناد غالب نویسندگان حقوق قرار دادی از جمله آتیه در کتاب بیع کالاها و مک ایچ بر این موضوع تاکید می کنند که هر تصور نادرست ناشی از عدم اطلاع از حقایق یا وقایع نمی تواند باعث تحقق اشتباه منجر به عدم شکل گیری اراده سالم و معلول گردد. چرا که با تفکیک بین اشتباه عام و اشتباه خاص، صرفاً موارد محدود مشتمل بر اشتباه خاص و فنی حقوقی سبب بطلان یا ابطال قرارداد می گردد (آتیا و مک کی گک^۶، ۲۰۰۲: ۳۹) و در سایر موارد تحقق مصادیق اشتباه به معنای آن به شرح مثال ما را الذکر به این دلیل که توصیف واقعی و مبتنی بر حقایق و وقایع شکل نگرفته و طرفین به یک تلقی نادرست یا سوء تفاهم در توافق خود نائل

1. Lord Atkin
2. Rescission
3. Misrepresentation
4. Misunderstanding
5. Chechire & et al, Richard's
6. Attiyah & Mckeag

شده اند، قاعدتاً بر مبنای قواعد کامن لو و انصاف می بایست به حق فسخ ناشی از سوء برداشت طرفین متوسل شویم. (چی چایر^۱، ۱۹۶۸: ۱۱)

۴. تحقق نقض عهد مبتنی بر ارائه اطلاعات ناقص، ناکافی و ناصحیح

در نظام حقوقی کامن لا، عدم افشای حقایق مرتبط و موثر در وقوع تراضی سالم یا موثر در اجرای قرارداد می تواند تحت عناوین و نهادهای حقوقی متعددی همچون؛ غفلت، اهمال، مسامحه و فریب یا دیگر عوامل نقض کننده اصل حسن نیت کامل، مورد بحث قرار گیرد. این مصادیق تمثیلی را بعنوان عناصر تقصیر با فعل مثبت یا ترک فعل منفی، مبنای توجیهی مسوولیت مبتنی بر تقصیر توصیف می نمایند که؛ مباشرت یا تسبیب در ورود ضرر در حوزه مسوولیت قراردادی مبتنی بر فعل مثبت، در واقع تقصیر را بعنوان نقض یک تکلیف قراردادی و یا ترک فعل معین و مشخص بعنوان نقض تعهد منفی، مشتمل بر اعمال مادی و حقوقی تلقی می گرداند. که ذیلاً به بحث در بیان مضامین نقض تعهد به ارائه اطلاعات به دو شکل نقض عهد مثبت و نقض عهد منفی به تشریح موضوعات مرتبط می پردازیم.

۴-۱. نقض عهد مثبت تعهد به اطلاع رسانی (ارائه اطلاعات ناقص و نادرست)

در حقوق مسوولیت مدنی قراردادی، در مواردی عدم انجام تعهد به اطلاع رسانی به صورت سلبی و ترک فعل که همانا ممنوعیت از افشای حقایق موثر در وقوع رابطه قراردادی صحیح باشد محقق نمی گردد و بلکه تعهد به ارائه اطلاعات به شکل ناقص و نیمه تمام از طرف متعهد در رابطه قراردادی بیان می گردد ولیکن به این علت که اطلاع رسانی بطور کاملاً صحیح و جامع ارائه نشده است و لذا ملاحظه مینماییم که تعهد به آگاه سازی به شکل ناقص مبتنی بر انجام تعهد بر اطلاع رسانی ناتمام مطرح و ارائه گردیده است. بعنوان نمونه بارز ارائه اطلاعات ناقص و نادرست میتوانیم در روابط بین مصرف کنندگان کالاهای تولیدی یا مسوولیت سازندگان و تولیدکنندگان محصولات دارویی، خوراکی، بهداشتی و صنعتی در سطح یک جامعه اشاره نماییم. اینکه بیان اطلاعات مرتبط با این قبیل کالاها و خدمات بطور کامل ارائه نگردد، علی القاعده منجر به بروز خسارات مالی و معنوی عدیده ای خواهد گردید و لذا آن چه که در ایجاد مسوولیت مدنی قراردادی عرضه کننده یا سازنده و تولید کننده محصولات، حائز اهمیت است، چگونگی نحوه اطلاع رسانی و ارائه اطلاعات راجع به اعلام خطرات و عوارض هشدار دهنده از طرف این قشر در خصوص محصولات تولیدی خود می باشد. اگرچه در خصوص نوع مسوولیت قراردادی مبتنی بر

1. cheshire

نظریه تقصیر یا مسوولیت محض نظرات متعددی مطرح شده که ذیلاً به توصیف مباحث مرتبط می پردازیم.

۴-۱-۱. وقوع مسوولیت مدنی محض ناشی از اطلاع رسانی ناقص

اگرچه دادگاههای انگلیس مسوولیت محض را بطور شایسته و کامل مورد قبول قرار نداده اند و براساس سنت کامن لو اثبات تقصیر متعهد به ارائه اطلاعات کامل را ضروری دانسته اند. بنا به اظهارات اعضای کمیسیون پیرسون^۱ در انگلستان چنین نظر داده شده است که به غیر از امور ذاتاً خطرناک که ماهیت کالاها و خدمات اقتضای انجام مراقبت های لازمه و رعایت دقت تام و تمام دارند، مسوولیت محض قابلیت اجرا نخواهد داشت. ولیکن در قانون حمایت از مصرف کننده مصوب ۱۹۸۷ و قانون مسوولیت در برابر کالاهای معیوب مصوب ۱۹۹۰ براساس اراده قانونگذار به سمت شنا سایی مسوولیت محض حرکت نموده است و نقض در اطلاع رسانی محصولات تولیدی، خوراکی، بهداشتی و صنعتی، که از طرف تولیدکنندگان به اشخاص طرف قراردادی محقق گردد ایشان را مسوول تلقی نموده و نیازی به اثبات تقصیر از طرف متعهد نخواهد بود. ولذا نقض در بیان و اعلام اطلاع رسانی چنانچه منجر به تحقق ضرر و زیان مادی و معنوی گردد موجب مسوولیت محض تولیدکننده یا فروشنده قراردادی و متعهد به ارائه اطلاعات کامل و جامعی خواهد بود. (استراتیت منز^۲، ۲۰۱۸: ۲۳۲) باتوجه به اینکه مسوولیت محض به معنای مسوولیت بدون تقصیر است و شخص یا اشخاص نقض کننده تعهد و تکلیف به ارائه اطلاعات، حتی در صورت ارائه اطلاعات مرتبط با کالا و خدمات، از این جهت که تعهد خود را بطور کامل انجام نداده اند ملزم به جبران هرگونه خسارت و ضرر و زیان وارده به متضرر در اثر این نقض این تکلیف خواهند بود. محاکم کامن لو از جمله پرونده معروف هنینگسون^۳ به این علت که شخصی اتومبیل کرایسلر برای همسرش خریداری می کند ولیکن عیب موجود در جعبه فرمان اتومبیل به اطلاع او نرسیده است و صرفاً اطلاعات راجع به خودرو توسط فروشنده بیان شده بوده است ولذا وقوع خسارت بعلت عیب فرمان منجر به انحراف در هدایت از جاده در نتیجه واژگونی خودرو باعث توسل به مسوولیت محض در ارائه اطلاعات ناقص گردید. دادگاه عالی از انی جهت که فروشنده متعهد به تضمین ضمنی ایمنی و سلامت مبیع بوده است نظر خود را بر شناسایی مسوولیت محض ابراز داشت.

1. Pearson

2. Straetmans

3. Hennings v. Bloomfield Motor Inc (1960)

۴-۱-۲. وقوع مسوولیت مبتنی بر تقصیر ناشی از اطلاع رسانی ناقص

در رابطه قراردادی صرف عدم اجرای تعهد، به خودی خود تقصیر تلقی می‌گردد ولیکن لازم به ذکر است که درخصوص این موضوع چنین معتقد باشیم که عدم ارائه اطلاعات در فرض این مبحث بطور کامل اجرا نشده و به عبارتی شخص متعهد به ارائه اطلاعات بطور ناقص تعهد خود را اجرا نموده است و لذا این بحث مطرح است که به زعم متعهد به آگاه سازی، تعهد قراردادی اجرا شده است ولیکن به زعم متعهدله این اطلاع رسانی ناقص و بطور جزئی مطرح گردیده است و در اثر اجرای تعهد ناقص به شخص طرف قراردادی ضرر و زیان مادی یا معنوی وارد شده است. بنابراین اعتقاد، درخصوص عدم ارائه اطلاعات کامل یا بیان اطلاع رسانی ناقص و نصفه و نیمه، شخص متعهدله قراردادی نسبت به دریافت اطلاعات و آگاهی های کامل بایستی تقصیر شخص متعهد به ارائه اطلاعات را اثبات نماید و به عبارتی تقصیر وی را به دنبال اثبات رابطه قراردادی منشاء تعهد به دراستای مطالبه خسارات وارده به خود را به اثبات برساند.

الف: تقصیر ناشی از نقض تکلیف فعل معین

فعل معین در این معنا تعهد و تکلیف به اطلاع رسانی کامل و صحیح راجع به اوصاف اجزای عمده و غیر عمده رابطه قراردادی است که بطور صریح توسط طرفین یک رابطه قراردادی وضع و تصویب شده است. از انجایی که تعهد بعنوان یک رابطه حقوقی الزام آور بین دو شخص تلقی می گردد و لذا تقصیر در این فرض به معنای نقض این رابطه حقوقی و عدم انجام یک تکلیف یا فعل معین است. بدین جهت، تعهد به اطلاع رسانی، بعنوان یک تعهد فرعی در کنار سایر تعهدات قراردادی توصیف می گردد و همانگونه که پلانیول حقوقدان فرانسوی تعریف نموده است؛ تقصیر به معنای نقض تعهد پیشین است. و لذا این قاعده وجود دارد که تقصیر به معنای نادیده گرفتن و نقض یک قاعده ای است که از پیش به وسیله طرفین وضع شده و به تبع این قاعده از پیش وضع شده، تکالیفی بر عهده طرفین رابطه حقوقی قراردادی تحمیل می‌گردد. براین اساس نقض تکلیف وضع شده توسط طرفین این حق را به طرف مقابل یا متعهدله می دهد که در صورت عدم وقوع کامل تکلف از طرف قراردادی خود مطالبه خسارت نماید. بدیهی است مطالبه خسارت بر مبنای تقصیر ناشی از عدم انجام یک فعل و رفتار معین وضع شده در اثر قرارداد می باشد.

ب: تقصیر مبتنی بر نقض تعهد به نتیجه

با عنایت به اینکه تعهد و تکلیف به ارائه اطلاعات بطور کامل و صحیح، بعنوان یک تعهد به نتیجه مقصود نظر طرفین رابطه قراردادی تلقی گردیده است و به خصوص در بسیاری از قراردادهای رایج به مشاغل خاص از جمله تعهد متصدیان حمل و نقل به جابجایی اموال منقول یا اشخاص و مسافران بعنوان تضمین ایمنی و تعهد به تحصیل نتیجه مطلوب بر وصول صحت و سلامت اموال و

اشخاص می باشد و لذا در این فرض، تعهد به ارائه اطلاعات بطور کامل و نه ناقص، درخصوص حمل و نقل اشیاء و اشخاص، موجب شکل گیری یک تعهد اساسی و بنیادین به تضمین نتیجه می گردد که علی القاعده عدم تحقق نتیجه مطلوب موجب بروز تقصیر و از علل مسوولیت متصدیان حمل و نقل به جبران خسارت وارده به متضرر می گردد.

۴-۲. نقض عهد منفی تعهد به اطلاع رسانی (عدم افشای اطلاعات و کتمان حقایق)

در این خصوص که در یک رابطه قراردادی تعهد به ارائه اطلاعات به صورت کاملاً صحیح و جامع بیان نگردیده است، موضوع ناظر بر نقض عهد به صورت کامل محقق شده و به عبارتی اصولاً بنا به سبب و علل متعددی متعهد به ارائه اطلاعات از افشای حقایق موثر در وقوع و اجرای قرارداد ممانعت بعمل آورده و از نظر حقوقی با ترک فعل تعهدی موصوف و به شکل سلبی از ارائه اطلاعات و آگاه سازی های مرتبط با مضامین مورد توافق و تراضی در انعقاد و اجرای آثار قراردادی خودداری بعمل آورده است که ذیلاً تحت عناوینی تمثیلی از قبیل سکوت و غرور یا فریب و تقلب میتوانیم به طرح این مصادیق پردازیم. و بدیهی است که مسوولیت مدنی قراردادی نیز مبتنی بر عناوین ذیل محقق خواهد گردید.

۴-۲-۱. سکوت غیر عمدی در عدم اطلاع رسانی

سکوت غیر عمدی منظور همان سکوت محض، مجردی یا سکوت بدون قرینه است که نمی توان اراده شخص ساکت را استنباط نمود و بر خلاف سکوت همراه با قرینه نمیتوان از اوضاع و احوال موقعیت یا وضعیت موجود به عمدی بودن یا کتمان حقایق پی برد. و لذا در چنین حالتی به این علت که سکوت غیر عمدی است و قصد و اراده ساکت معلوم نمی گردد به طریق اولی علی رغم ظهور عواقب خطر آفرین و مسئولیت زای شخص ساکت با توجه به عدم اثبات عواقب فعل یا ترک فعل ساکت به دلیل عدم وجود ادله کافی نمی توان به نقش مسئولیت آور یا ضمان ساکت حکم کرد چراکه تحقق مسئولیت ساکت غیر عمدی معلول دو عامل است: الف) الزام و تکلیف عرفی به اطلاع رسانی در عرضه کالا و خدمات. ب) ضرورت رعایت حسن نیت و اخلاق در افشای حقایق و اطلاعات ضروری در عرضه کالا و خدمات.

۴-۲-۲. سکوت عمدی در عدم اطلاع رسانی یا عدم افشای حقایق

تکلیف به اطلاع رسانی در عرضه کالا و خدمت توسط عرضه کنندگان به هنگامی که ممنوعیت یا خودداری از اطلاع رسانی و آگاه سازی برای مخاطبین خود به طور عمدی باشد و این عمد در سکوت باشد به نحوی که با معیار الزام قانونی و با معیار داوری عرف سکوت عمدی تلقی گردد، به طور قطع و یقین عرضه کننده مرتکب و مستحق مجازات و تعقیب کیفری و حقوقی می باشد،

چرا که این نوع از سکوت همراه با قرینه و اماره و حتی دلیل قانونی مندرج در قانون تلقی می‌شود، و فقها هم دقیقاً اینگونه تعریف نموده‌اند که؛ «التدلیس؛ هی اظهار ما یوجب اکمال او اخفاء ما یوجب النقص». (مکارم شیرازی، ۱۴۲۴: ۲۶۰) و لذا سکوت توأم با کتمان می‌تواند موجب تحقق تدلیس گردد. و در این حالت است که تحقق خسارت و ضرر وارده باعث ضمان برای ساکت می‌شود. البته لازم به ذکر است که در رویه قضایی ایران، در برخی آراء مستند به تحریر الوسیله، تدلیس از طریق سکوت یا کتمان باکره بودن زوجه در مباحث نکاح را نپذیرفته و رای شماره ۵۷۶۳/۳۳ مورخه ۱/۴/۱۳۷۴: سکوت زوجه در خصوص فقدان بکارت، رای شماره ۶۰۹۱/۳۳ مورخه ۳/۷/۱۳۷۴؛ «کتمان معایب اخلاقی و عدم بیان عمدی بیماری اعصاب زوج، رای شماره ۵۴۸۹/۳۳ مورخه ۳/۲/۱۳۷۴؛ سکوت زوجه در مورد فقدان رحم، رای شماره ۱۲۴۶/۳۳ مورخه ۶/۸/۱۳۷۱؛ «مخفی نگه داشتن پرونده کیفری زوجه»، رای شماره ۴۳۶/۳۳ مورخه ۳۰/۷/۱۳۶۹ و ۴۵۸۸/۳۳ مورخه ۲۹/۴/۱۳۷۳ و ۱۴۳۱/۳۳ مورخه ۲۵/۱۰/۱۳۷۰؛ «سکوت زوجه در خصوص سلامت جسمانی را موجب تحقق تدلیس ندانسته و حق فسخ نکاح را قبول نموده است. (بازگیر، ۱۳۸۱: ۲۳۳) اگرچه به اعتقاد برخی نویسندگان به مصداق مسئولیت مبتنی بر تقصیر که اعم از افراط و تفریط است می‌توان ترک فعل مسبوق به مسئولیت منجر به ضرر وارده را ضمان آورد تلقی کرد و صرف اینکه از سکوت ضرر به بار آمده است به ترک فعل مصداق تقصیر یا تفریط حکم نمود و این قبیل معتقدند که ترک فعل ساکت که موظف بیان به فعل تعهد آور بوده و موظف به انجام فعل بوده و به تعهد خود عمل نکرده از جهت نقض عهد موصوف ترک فعل را مستوجب به مسئولیت و ضمان تلقی می‌نمایند. (وصالی ناصح، ۱۳۸۲: ۵۴)

۴-۲-۳- عدم هشدار راجع به نقص در تولید کالا

در کامن لو، نویسندگان، عیب به مفهوم؛ طراحی غلط محصول و کالا، یا وجود نقص در مرحله تولید یا عدم وجود به هشدار همراه کالا و عدم راهنمایی در اطلاع رسانی و آگاهی سازی مصرف کنندگان را به عنوان عیب کالا تعبیر نموده‌اند. و به همین جهت تولید کننده مکلف است همراه با عرضه کالا، دستورالعمل‌های راجع به وجود هرگونه عیب چه در مرحله تولید و چه در مرحله مصرف را به اطلاع مصرف کننده رسانیده و این حق برای استرداد کالا و دریافت ما به ازای آن به هر طریق ممکن، وسیله جبران کننده قرارداد دهد. در حقوق انگلیس «معیار وظیفه مراقبت مستمر» به عنوان شرط ضمنی برای متصرف اموال تعهد به اتخاذ مراقبت وجود داشت که بر این اساس متصرف باید ایمنی در استفاده داشته باشد. به نحوی که شروع مسئولیت تولید کننده اولین بار در پرونده ای معروف^۱ مطرح شد که خواهان هنگام صرف یک شیشه لیموناد که دوستی به او تقدیم کرده بود، نزدیک بود که حلزون گندیده ای که در شیشه مانده بود را بلعد. قاضی پرونده (لورد

1. Snail in the Bottle Case

اتکینز^۱) نظرداد که: تولیدکننده ای که کالای خود را به نحوی میفروشد که حاکی از قصد او بر رسانیدن کالای سالم به دست مصرف کننده نهایی با همان شرایط خروجی از کارخانه است، ملزم و متعهد به مراقبت مستمر در برابر مصرف کننده محصولات می باشد و این تعهد به رعایت بهداشت و مراقبت مستمر متعارف و ایمن از مرحله تولید شروع و تا زمان مصرف ادامه می یابد. (مایک^۲، ۲۰۲۹: ۲۰)

۴-۲-۴- نقض هشدار مربوط به خطرات کالا

در خصوص تعهد فروشنده کالا به تضمین ایمنی بعنوان یک تعهد ضمنی، الزام به گارانتی محصول، یا تکلیف به هشدارها و اطلاعات مربوط به خطرات و عیوبی که در آینده برای کالا کشف می گردد، «شرط عرضه پذیر بودن مستمر کالا برای بازار و مصرف»^۳ را به صورت یک تعهد به نتیجه و تعهد ضمنی به تکلیف به هشدار و اطلاع رسانی برای سازندگان کالا مطرح نموده اند. که براین اساس نه تنها سازندگان ملزم به حفظ ایمنی مستمر کالا در یک دوره تعیینی قراردادی راجع به عرضه محصولات خود می باشند بلکه ملزم به بیان اطلاعات مربوط به خطراتی که ممکن است در آینده در اثر مصرف کالا حادث گردد می باشند.

در سیستم حقوقی کامن لو همانگونه که اشاره نمودیم در مجموعه آرای قضایی، قضات انگلیسی سعی در مسوول قلمداد نمودن فروشندگان و عرضه کنندگان اقلام مصرفی و کالاهای مورد نیاز مصرف کنندگان داشته و به طریق اولی در خصوص اقلام دارویی نیز رویه قضایی انگلیس بر شناسایی تعهد الزام به ارائه اطلاعات و آگاه سازی های مورد نیاز برای مصرف کننده گان کالاهای دارویی بهداشتی تاکید نموده و براین اساس در برخی آرای قضایی از لزوم افشای حقایق دارویی توسط شرکت های دارویی بصورت برجسته یا بروشور در راستای عرضه دارو برای فروش به عموم مردم یا هشدار مستقیم به بیمار: اعمال قاعده واسطه آگاه بعنوان یک قاعده بنیادین و مسوولیت آور برای پزشکان متخصص در این قبیل آرای مطروحه در دعاوی مرتبط با مطالبه خسارات ناشی از عوارض دارویی شناسایی و معرفی گردیده است. پزشکان نیز بعنوان واسطه عرضه برای مصرف این اقلام دارویی به عنوان یک متخصص و عالم به جنبه های مختلف محصولات دارویی، بهترین افراد در انتقال و ارائه اطلاعات دارویی مصرفی به بیماران قلمداد میگردند. (کندی^۴، ۱۹۹۸: ۷۵۰-۷۶۸)

1. lord Atkins
2. Mike
3. Merchantable Quality or Fitness
4. Kennedy

بحث و نتیجه گیری

حقوق قراردادی ایران و انگلستان در خصوص تعهد به اطلاع رسانی دارای تفاوت مبنایی و وجودی می باشند. از نظر وجودی در حقوق انگلیس ضمن به رسمیت شناختن این تعهد بعنوان یک تعهد قراردادی مبتنی بر شرط ضمنی و نهاد تضمین کننده کالا و خدمات و عدم مالکیت معارض می باشد و از نظر مبنایی؛ بر اساس اصل توسعه قواعد جزئی از قواعد کلی و استخراج اصول حقوقی مستنبط از اصل کلی حسن نیت، نقض کننده تعهد به ارایه اطلاعات را مسوول قلمداد می نماید ولیکن این مسوولیت تأثیری در سرنوشت عقد نداشته مگر اینکه موجب بروز اشتباه مشترک یا دو جانبه و حتا یکجانبه شده باشد که در اینصورت باعث ابطال قرارداد می گردد. بر این مبانی مورد اشاره بشرح موارد ۱۰ گانه، بلحاظ حاکمیت اصل قابلیت اجرایی قراردادها و عدم بروز رفتار معارض، اینککه قرارداد در هر حالتی بایستی اجرا گردد { و به تعبیر فقه و حقوق ایران در حقوق انگلیس، اصل بر ابقای عقود و قراردادها است. ولیکن به عکس در حقوق ایران ضمن اینکه این تعهد در حقوق قراردادی به رسمیت شناخته نشده است بشرح مبنایی فقهی لاضرر و منع غرری شدن معاملات به لحاظ عدم حصول تشخیص و تعریف دقیق موضوعات قراردادی می توانیم ضمانت اجرای تعهد به اطلاع رسانی را در صورتی که موجب مردد گردیدن موضوع قرارداد یا باعث سرایت در مرحله اجرایی قرارداد و عدم قدرت بر اجرای موضوع قرارداد گردد، نقض عهد به اطلاع رسانی یا نقض در اطلاع رسانی کامل را موجب بطلان قرارداد تلقی نماییم.

از نظر وجودی و مبنایی این تعهد در حقوق قراردادی ایران شناسایی نشده و می توانیم با وحدت ملاک از قوانین حمایت از حقوق مصرف کننده و مقررات امور بهداشتی خوراکی و دارویی و دیگر قوانین تعزیرات و نظام صنفی یا تجارت الکترونیک و بیمه؛ قائل به حاکمیت این مقررات موضوعه در عرضه خدمات بیمه ای و مصرفی باشیم و از نظر سایر قراردادهای مرتبط با خرید اموال و کالا و خدمات مورد نیاز اشخاص، با شناسایی این تعهد با وحدت ملاک از مواد قانون مدنی و توسعه مفاهیم مواد قانونی یاد شده، در راستای اصل تسلیم کامل موضوعات قراردادی، قائل به وجود این تعهد در اجرای بهینه و کامل موضوعات قراردادی باشیم.

این تعهد می تواند ناظر بر مرحله پیش از انعقاد قرارداد در مذاکرات طرفین بصورت ایجاد تفاهم نامه جهت برخورداری از ضمانت اجرای حقوقی نقض عهد قرار گیرد و در نهایت با انعقاد قرارداد این تعهد را ناظر به مرحله انشای عقد و قرارداد و تسری به ارکان و عناصر ایجاد یک قرارداد دخیل بدانیم. چه اینکه تعهد به ارائه اطلاعات بصورت تعهدی مستمر از محله پیش از قرارداد شروع شده تا مرحله اجرای آثار موضوعات قراردادی همواره به عهده طرفین قرار می گیرد تا بلکه عدم اطلاع رسانی یا نقض در اطلاع رسانی در حقوق ایران را بر مبنای قواعد مسوولیت مدنی ناشی از تقصیر؛ به این علت که خودداری از اطلاع رسانی بعنوان تعدی و تفریط یا تقصیر فرض می

گردد، ولذا ناقض تعهد را برطبق قواعد تسبیب در ورود ضرر را ملزم به جبران خسارات وارده بنماییم.

در نهایت باتوجه به ضرورت شناسایی این تعهد معتقدیم که؛ تعهد به اطلاع رسانی به دونوع الف) بنیادین وموثر در مرحله انعقاد عقود و قراردادهای ب) موثر در اجرای کامل آثار قراردادهای تقسیم می گردد که هر یک بنوبه خود مبتنی بر دومحور است؛ اصل افشای حقایق موجود و در دسترس طرفین توجهاً به ماده ۱۹۰ قانون مدنی درخصوص انعقاد قرارداد میتواند موثر در دوشروط اساسی صحت معاملات قرار گیرد؛ ۱. تاثیر در قصدورضای طرفین منعقدکننده عقد ۲. تاثیر در معلوم و معین تر گردیدن مورد و موضوع قرارداد.

تعهد به افشای حقایق موجود و در دسترس فرد مطلع، درمرحله اجرای آثار قراردادی، قابلیت اجرای بهینه آثار قراردادی مورد اراده طرفین را محقق مینماید وباعث عدم قابلیت اجرای قرارداد نمیشود. این تعهد درمرحله اجرای آثار عقود وترتب اثر مبتنی بر دو محور است؛ الف) اصل تحقق تسلیم کامل موضوع قراردادهای و عقود در اثر عدم اطلاع رسانی کامل ب) عدم وقوع عیب و نقص قبل از تسلیم مبیع در اثر نقض در اطلاع رسانی.

منابع

- کاتوزیان، ناصر (۱۳۷۷) فلسفه حقوق، جلد اول، چاپ اول، تهران: نشر شرکت سهامی انتشار
- طالب احمدی حبیب و قاسمی حامد عباس (۱۳۹۰) «اطلاع رسانی پیش قراردادی» مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، ۳(۱)
- عیسایی، تفرشی و رحیم نژاد، فریده (۱۳۹۴) قلمرو تعهد به ارائه اطلاعات به مصرف کننده، مجله پژوهشگاه علوم انسانی، ۲
- قواتی جلیل و جاور حسین و صالحی کرهودی (۱۳۹۳) قاعده لاضرر: مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز. ۶(۲).
- نبوی زاده، آیت الله (۱۳۹۰) سوء استفاده از حق در حقوق قراردادی، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل
- شهید اول {ابی عبدالله محمد بن مکی العاملی} (۱۳۰۸) القواعد والفوائد فی الفقه والاصول: سید عبدالهادی حکیم. ترجمه سید محمد عصار، مشهد: دانشگاه فردوسی
- ملاحمد نراقی (۱۴۱۰) عواید الایام فی بیان قواعد الاحکام و مهمات، ترجمه سید جمال موسوی مرکز تحقیق اسلامی بنیاد بعثت.
- عالی پناه، علیرضا و ماجدی، عباس (۱۳۹۸) تردید در مورد معامله، مجله دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۹.
- امینی، عیسی (۱۳۹۱) تعیین مورد معامله، مجله تحقیقات حقوقی، ۴(۷)
- جنیدی، لعیبا (۱۳۸۱) تعهد به رایحه اطلاعات در حقوق انگلیس، فصلنامه حقوق خصوصی دانشگاه تهران، ۶
- دلجو، رئوف (۱۳۹۱) قاعده غرر در حقوق ایران، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل
- جعفرزاده، میرقاسم (۱۳۷۴) تقریرات درس قواعد فقه، کارشناسی ارشد واحد علوم و تحقیقات، نیمسال اول
- محمدی، ابوالحسن (۱۳۹۰) قواعد فقه، چاپ اول، تهران: نشر میزان
- مرحوم میرزا حسن بجنوردی (۱۳۹۶) القوائد الفقهیه، جلد اول، نشر نجف
- شهیدی، مهدی، تشکیل قراردادها، ج اول، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۲.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۹۰) فلسفه حقوق مدنی، ج اول، چاپ دوم، تهران: انتشارات کتابخانه گنج دانش،
- عسکری، سید حکمت الله (۱۳۹۰) تعیین زمان انتقال مالکیت میبع توسط طرفین، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد
- ایرانلو، محسن، لطفی، احسان (۱۳۹۰) درباره تعهد بیمه گذار به اطلاع رسانی، فصلنامه حقوق، ۴۱(۳)
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۴) کتاب النکاح، قم، انتشارات مدرسه امام علی علیه السلام
- وصالی ناصح، مرتضی (۱۳۸۲) مسئولیت ناشی از اراده ضمنی در قالب سکوت، مجله حقوقی فصلنامه پژوهش حقوق مدنی، ۲(۲)

CHARLES, FRIED (1996) Contract As Promise, A Theory of Contractual Obligation , pub,gmbh.

L.B.Curzon (2002) Dictionary of Law , London Longman Pub Group, 6th edition.

McKendrick, Ewan (1998) Contract Law, Macmillan Law Masters ,3th Edition, University College London,

Bernham, scott, j (2012) law of contracts for dummies. 2th Edition, Willey Pub .

Bryan A. Garner (2012) Black's Law Dictionary,2012. 11th Edition, Tomson Reuters Publishing

Elizabeth. A. Martin (2013) Dictionary of Law, 24th Edition, oxford pub 5.

Ruth, Evan &Vaclav Janek (2019) Personalised Dissemination of Legal Information; (The Guide to Freedom of Information & Law and Technology Education In the UNITED KINGDOM), published on Public Health Education Commission of England, law Journal, University of Oxford; 17(21 (

Deakin, S. A. Johnston & B. Markesini; (2003) Duty of Care, The UK Law of Tort Cases ,5th Edition, Oxford University Press.

.Treitel Sir Guenter Heinz (2002) An Outline of The Law of Contract ‘ the legal Doctrine of Mistake,sixth Edition ,Oxford pub.

Beatson J. & A. Barrows (2010) Anson's Law of Contract; 29th Edition, Oxford pub.

Smith A. Stephen (2006). Atiyah's Introduction to the Law of Contract ,6th Edition, Oxford University Press.

cheshire, Fifoor and Furmston (2005) Law of Contract ,14th Edition, Oxford University Press.

Kennedy J.GrubbA (1998) Principles of Medical Law (Great Britain). London: Oxford University Press .

Mike Stephens (2019) The UK Law of Negligence Tort, see at ;www.towergrateinsurence.co.uk,case study ,the duty of care.

Carter G. Bishop & Daniel D. Barnhizer (2018) Contracts; Cases and Theory of Contractual Obligation ,2th Edition,West Academic Publication ,American Casebook Series

Sttraetman.s (2018) Gert, Information Obligations and Disinformation of Consumers, Spriger pub